

Hétköznapi Másság
Párkapcsolatban élő homoszexuális férfiak
életmódja

Jelige: HPÉ-204

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
1. Bevezetés.....	3
1.1 Kutatás célkitűzése.....	5
1.2 Kutatás módszertana.....	6
1.3 Hipotézis.....	6
1.4 Anonimitás megőrzése	7
2. Elméleti háttér	8
2.1 Konceptualizáció	8
2.2 Történeti áttekintés.....	9
3. Kutatás eredményei	11
3.1 Alanyok ismertetése	11
3.1.1. József.....	11
3.1.2 Zoltán	12
3.1.3 Róbert.....	13
3.2 Coming-out, előbújás	14
3.2.1 Család előtt.....	14
3.2.2 Tágabb környezet előtt.....	16
3.2.3 Indifferens rejtőzködés, láthatatlanság.....	18
3.3 Szabadidő eltöltés, kultúrafogyasztás.....	19
3.4 Gyermekvállalás.....	23
3.5 Munkamegosztás, jövedelemviszonyok, napirend.....	24
3.6 Más kisebbségekkel kapcsolatos attitűdök.....	26
3.7 Egészségi állapot, szépségápolás	27
3.8 Zoltán és József, mint vallási kisebbség tagjai.....	28
3.9 A média, mint előítéletek forrása	29
3.10 A homoszexualitás kategóriái	30
4. Összegzés	33
5. Irodalomjegyzék.....	36

1. Bevezetés

Kutatási témám érdekességét és relevanciáját a homoszexuálisokkal, főleg a meleg férfiakkal szemben a többségi társadalom által tanúsított homofób, elutasító magatartás adja, annak ellenére, hogy a homoszexuálisok csupán az emberi nem egy „variánsát” alkotják, kizárólag szexuális orientációjukban térnek el a heteroszexuális többségtől, ugyanolyan tagjai a társadalomnak, különbségek a legintimebb magánéletükben fedezhetőek fel. A homoszexualitás az írásos emlékek megjelenése óta megfigyelhető a történelemben, ennek ellenére a legtöbb társadalom – köztük a magyar – ellenséges és kevés információval rendelkezik a homoszexualitással kapcsolatban. Angliai iskolákban a meleg, leszbikus vagy biszexuális fiatalok 55%-a tapasztalt homofób zaklatást és 99%-uk hallott homofób megjegyzéseket, mint buzi („poof”) vagy leszbikus („lezza”). (Guasp, 2012) A Sydney University 2002 jelentésében azt állítja, hogy az LMBT emberek 59%-a tapasztalja meg a homofób viselkedés valamely formáját munkahelyén, amíg a La Trobe University kutatási eredményei azt mutatják, hogy az azonos nemhez vonzódó fiatalok nagy száma tapasztal zaklatást és erőszakot mindennap az iskolában. (Irwin, 2002:28)

Választásom azért a homoszexuális férfiakra esett, mert a leszbikus párok megítélése kevésbé drasztikus, a társadalom toleránsabb velük szemben. Ez azzal magyarázható, hogy a nők a társadalomban, mint egy „másodlagos nem” jelennek meg. A nők számára a kultúránkban kevésbé szigorúak a szerepelőírások, mint a férfiak számára, ezért könnyebb számukra a másságuk elfogadása és a homoszexuális identitásuk felvállalása. Ezt a folyamatot a férfiakhoz viszonyítva sokkal kevesebb esetben kíséri identitáskrízis. Krízishelyzet általában csak olyan helyzetekben alakul ki, ha a homoszexuális nő konkrét összeütközésbe kerül a környezettel a szexuális orientációja miatt. (Papp 2007:6)

Ha a homoszexuálisokkal kapcsolatos magyar nyelvű szakirodalom keresésében elmerülünk (ami egyébként sem túl gazdag), felfigyelhetünk rá, hogy a legtöbb szerzőt a homoszexuálisok el nem fogadása, diszkriminációja, kirekesztettsége, deviáns volta foglalkoztatja. Dencső Blanka és Sik Endre Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon című tanulmányukban mutatják be magyarországi lakosokkal készült reprezentatív kutatások és nemzetközi összehasonlítások segítségével az előítéletesség mértékét hazánkban. Kutatásukban fényt derítettek rá, hogy Magyarország a legelőítéletesebb a homoszexuálisokkal szemben Lengyelország, Szlovákia és Csehország

mellett, ami visszavezethető többek között arra, hogy a vizsgált országok közül a Magyarországon a legmagasabb azok aránya, akiknek nincs homoszexuális ismerősük. (Dencső-Sik, 2007:58) Tausz Katalin reprezentatív vizsgálata alapján - melyet 1000 emberrel készített - kiderül, hogy a „melegeket még a romáknál is jobban utálják Magyarországon”. A megkérdezettek 67 százaléka elutasítaná, hogy közeli hozzátartozója, 65 százaléka, hogy közeli barátja, 45 százaléka, hogy a szomszédja homoszexuális legyen, 19 százalékuk pedig azzal sem értene egyet, hogy azonos nemhez vonzódó ember látogatóba jöjjön Magyarországra. (Bacsák– Krámer– Szabó 2013:30) Takács Judit és Szalma Ivett Homofóbia és az azonos nemű partnerkapcsolatok intézményesítettsége Európában című tanulmányukban vizsgálják a meleg és leszbikusok társadalmi elfogadottságát többek között a demokrácia működésével való elégedettség összefüggésében, és azt találják, hogy „főként a volt államszocialista országokban hangsúlyossá váló demokráciadeficit járulhatott hozzá az azonos neműek közötti párkapcsolatok intézményesítettségének hiányával is jellemezhető homofób társadalmi környezet kialakulásához többek között Ukrajnában, Oroszországban, Romániában, Horvátországban, Lettországon, Magyarországon és Bulgáriában.” (Takács-Szalma, 2012:79-80)

Győrfi Éva a Változó családmodellek és családi szerepek című tanulmányában a következőt írja: „A modern társadalomban sok helyen eltűnni látszanak a nemi különbségek, ugyanakkor évezredek óta természetesen tartották, hogy más élete, más feladatai vannak férfinak és nőnek. Erre épült minden. Ma már tudjuk, hogy a különbségek sokkal kevésbé a biológiai nem következményei, mint gondoltuk, és ahogyan sokan magyarázni szeretnék. Erősebb a családi, társadalmi és kulturális hatások szerepe, és egyre halványulóban a szülői minta. Ideálok, ikonok mindig voltak és lesznek: hogy kit vagy mit tekintenek egy társadalomban követendőnek, melyek a fontos tulajdonságok, értékek, amelyek a jó élet esélyét adhatják egy gyereknek – nos, ezek nagyon sok mindentől függenek.” (Győrfi, 2008:10) Ennek alapján is láthatjuk, hogy a családon belüli szerepek alakulása egy hagyományos, férfi-nő háztartásban sem egyértelműek, változóak lehetnek koronként, kultúránként, de akár családonként is. Ennek tudatában érdekes lehet a meleg párok szerepeinek alakulását vizsgálni, s emellett fontos abból a szempontból, hogy a homoszexualitás elleni gyűlölet egyik forrása a nemi szerepek társadalmi természetének problémaköre. (Tóth 1994:45)

Pioneers in Partnership: Lesbian and Gay Male Couples in Civil Unions Compared With Those Not in Civil Unions and Married Heterosexual Siblings című tanulmány szerint a meleg párkapcsolatok jellemzői a legtöbb területen nem elkülöníthetőek a heteroszexuális

párkapcsolatok jellemzőitől, a meleg pároknál statisztikailag magasabb az egyenlő munkamegosztás szintje és általános jellemzőiben a párkapcsolataik jobban funkcionálnak a heteroszexuális kapcsolatoknál, mivel kevésbé határozzák meg kapcsolatukat a tradicionális szerepek. (Parker-Pope, 2013). A homoszexuálisok, mint kisebbségi csoport, amelyhez a többségi társadalom erős ellenérzettel viszonyul – szemben a különböző etnikumokkal, vallási kisebbségekkel – nem rendelkeznek saját csoport-identitással, nincs olyan rendszerük, amelynek idősebb tagjai meg tudnák védeni, és szocializálnák a fiatalabb tagokat, az esetek túlnyomó többségében már csak azért sem, mert a társadalom homofób magatartásának eredményeként a legtöbb homoszexuális láthatatlan. A homoszexuális fiataloknak nincs lehetőségük pozitív homoszexuális modellkövetésére, nem állnak rendelkezésre gender-minták, így maguknak kell kialakítani a párkapcsolat működéséhez szükséges egyéni szerepeket a háztartási feladatok és egyéb párkapcsolati munkamegosztás tekintetében. (Papp 2007:11)

Ahogy a korábban említett Dencső-Sik kutatás feltárta Lengyelország, Csehország és Szlovákia mellett Magyarország a legelőítéletesebb a homoszexuálisokkal szemben, Magyarországon a legmagasabb azok aránya, akiknek nincs homoszexuális ismerősük. Kutatásom indíttatásának ez az egyik alapköve: az ismeretlen félelmetes, deviáns, megvetésre való, ezért a magyar társadalommal meg kell ismertetni a homoszexuális embereket. Az egyébként sem gazdag homoszexuálisokkal foglalkozó kutatások, szakirodalmak az előítéletesség mértékét és a homofóbiát mérik, nem pedig meleg párokat, életutakat mutatnak be, ami segíthetne közelebbivé, ismerősebbé tenni ezt a deviánsnak ítélt csoportot.

1.1 Kutatás célkitűzése

Kutatásom célja egy kazincbarcikai homoszexuális férfi pár és egy miskolci férfi pár életmódjának a feltárása. A miskolci pár esetében életmódjukat csupán az egyik féllel készített interjúk alapján mutatom be, mivel a másik fél elzárkózott a válaszadástól. Kutatásom során a következő kérdésekre kerestem a választ: Hogyan élik életüket a többségi társadalom tükrében? Ha elfogadó a környezetük, miként alakulnak hétköznapi rutinjaik? Ha homofób vagy általuk feltételezetten homofób a környezetük, ez mennyiben pecsételi meg mindennapjaikat? Felvállalják-e másságukat és nyilvánosan is melegként élik életüket, vagy másságuk megélése az otthon szférájába, esetleg melegbárokba szorul? Hogyan járja át mindennapjaikat a homoszexualitás, miként épül be identitásukba? Tartják-e a kapcsolatot

más homoszexuális párokkal, egyénekkal, felkeresnek-e meleg közösségeket (bárokat, szervezeteket)? Kultúrafogyasztásukba beépül-e a homoszexualitás (pl.: Olvassák-e meleg szerzők könyveit? Olvasnak-e melegéről szóló könyveket?)? Megjelenik-e háztartásukban, hétköznapijaikban a hagyományos férfi – női modell? Miként alakul a munkamegosztásuk? Háztartásuk, életmódjuk mennyiben tér el, eltér-e egy átlagos heteroszexuális háztartástól?

1.2 Kutatás módszertana

A téma átfogó és mély megismerése érdekében a kvalitatív módszeren belül a mélyinterjúzás, életút interjú technikáját választottam, hogy minél részletesebben és kimerítően megismerhessem a párok életét. Mélyinterjúk készítésére került sor az életmódjukkal, életvezetési stratégiáikkal kapcsolatban: iskolai végzettség, munkahely, napi rutinok, kultúrafogyasztásuk, házimunka megosztása, anyagi helyzet stb. Az interjúk elkészítésére az otthonukban került sor. A kazincbarcikai pár, József és Zoltán esetében első lépésként a pár egyik tagjával, ezt követően a pár másik tagjával készítettem életút interjút, aztán a közös életükről és a homoszexualitásuk megéléséről, problémáiról beszélgettünk. Ugyanezt a stratégiát választottam Róbert esetében is, annyi különbséggel, hogy párja, Gábor elzárkózott a válaszadástól, így életmódjukkal kapcsolatban kizárólagos adatközlőm Róbert volt. Az alanyok kiválasztásánál fontos szempont volt a Borsod-Abaúj-Zemplén megyén belüli urbánus környezet.

1.3 Hipotézis

Hipotézisem, hogy a vizsgált homoszexuális párok esetében nem megfigyelhetők a hagyományos női-férfi szerepek, hanem munkamegosztásukat, életvezetésüket az egyenlőség jegyében szervezik és háztartásuk nem tér el a heteroszexuális párok háztartásától. Véleményem, hogy kizárólag a szexualitás kapcsán merülnek fel szerepek, de nem férfi-női szerepként, hanem aktív és passzív szerepvállalásként. Feltételezem, hogy a vizsgált párok önfelvállalása, coming outja, identitásuk megélése a többségi társadalom homofób magatartása miatt hosszú és nehéz folyamat, ha egyáltalán bekövetkezik. Homoszexuális mivoltuk, identitásuk (vállalása) miatt megszégyenítésnek, kivetettségnek, zaklatásnak, megkülönböztetésnek, esetenként testi erőszaknak vannak kitéve a homoszexualitást

kulturálisan leértékelők által, akik lehetnek családtagok, szomszédok is. Ez az igazságtalan kulturális értékstruktúra identitásuk vállalását, illetve szegénytől és megalázottságtól mentes megélését, identitásformáló közegét az otthon szférájára, a cybertérre és melegek számára fenntartott intézményekre (önsegítő csoportok, melegbárok) korlátozza, ezért is tartom fontosnak otthoni környezetben való vizsgálatukat. Továbbá a többségi társadalom elutasító magatartása sajátos életvezetési minták kialakulását eredményezi a melegek körében, így az általam vizsgált párnál is megfigyelhetők lesznek a rejtőzködés, tagadás, kettős élet, titkolózás, hazugságok, félelem.

1.4 Anonimitás megőrzése

Kutatásom alanyai beleegyeztek a dolgozatomban olvasható információk közlésébe, azonban kérték anonimitásuk megőrzését, ezért dolgozatomban során álneveket használok, illetve olyan információkat, amelyek alapján beazonosításuk lehetséges lenne, nem közlök, mint például születési hely, munkahely, lakhely. József és Zoltán kérték a vallási hovatartozásuk megnevezésének kerülését, így az általuk javasolt módon „ősi indiai vallásnak” nevezem. Szexuális kutatásoknál, főleg a deviánsnak minősített szexuális magatartásformákat gyakorlók esetében az etikai szempontok, az anonimitás megőrzése fokozottan fontosak, mivel alanyaink messzemenőkéig személyes információkat közölnek, minek következtében elveszthetik állásukat, társaik kiközösíthetik őket. (Babbie 2008:538-539)

2. Elméleti háttér

2.1 Konceptualizáció

Kutatásom során használt egyik legfontosabb fogalom a *homoszexualitás*. A legelfogadottabb meghatározás szerint „homoszexuálisnak tekinthető az a felnőtt ember, aki folyamatosan, határozott módon a vele azonos neműek iránt érez erotikus vonzódást, és azokkal rendszerint (de nem feltétlenül) nemi kapcsolatba lép, holott megvolnának a heteroszexuális kapcsolat lehetőségei is” (Papp 2007:3)

Másik fontosnak vélt fogalom tisztázása a *kisebbség*, mivel egy szexuális kisebbségről van szó. Kisebbségként elismerni olyan csoportokat szokott az állam, amelyeket természeti, nem pedig jogi kategorizálás mellett ér rendszeres elnyomás a társadalom domináns részéről, s ezért feladatának tekinti, hogy az illető csoportot az elnyomás ellenében védelmezze, illetve, hogy biztosítsa a kommunikáció lehetőségét képviselőivel. Ma Magyarországon a heteroszexualitás normája a homoszexualitás fogalmát előítéletességgel itatja át, melynek következtében az ebbe a kategóriába sorolt emberek csoportját széles körű, s nem csupán jogi elnyomás sújtja. (Juhász-Tímár 2002:125)

A *coming-out* (feltárulkozás) az a folyamat, amely során az ember megosztja szexuális orientáltságának tényét az őt körülvevő emberekkel. Általában a feltárulkozás folyamatszerűen zajlik, tehát ritka eset, hogy egyazon időben derül ki mindenki számára, aki körülveszi a feltárulkozó egyént. (Bacsák– Krámer – Szabó 2013:38)

Mivel életmódjuk feltárása, megismerése az egyik fő célom, ezért tisztázandónak tartom az *életmód* fogalmát. Az életmód az emberek olyan tevékenységi-magatartási rendszere, amelyet- több-kevesebb tudatossággal- életük fenntartására, különböző szintű, társadalmi helyzetük szerint eltérő és történetileg is változó szükségleteik kielégítésére szerveznek. Az emberi magatartás olyan vonásait fejezi ki, amelyek a mindennapi életünkben rendszeresen megnyilvánulnak. A társadalmi-gazdasági fejlődéssel szükségleteink változnak és az egyének viszonylagos autonómiával alakítják életmódjukat e feltételek között. Az életmódot kialakító döntések csak részben tudatosak, szerepük van benne a hagyományoknak, szokásoknak és a divatnak. Nagymértékben meghatározzák az anyagi viszonyok és az életszínvonalbeli adottságok. (Szántó 1978:11-12)

2.2 Történeti áttekintés

Rövid történeti kitekintésem, melyet a teljesség igénye nélkül készíték, Eszenyi Miklós „Férfi a férfival, nő a nővel” című könyvének segítségével készült. A homoszexualitás az írásos emlékek megjelenése óta megfigyelhető a történelemben, sőt Eszenyi Miklós szerint homoszexuális kapcsolatokat már az őskorban is létesítettek, de feltételezhetőleg ekkor még nem számított megbélyegzendőnek, deviánsnak ez a szexuális gyakorlat, csupán alternatívaként jelentkezett.

Az ókori Egyiptomból azonban már maradtak fent szövegek, amelyek szerint a férfiak között létesített anális közösülés megalázónak számított, ha egy férfi passzív szerepet játszott az aktus során. Az ókori görögöknél a homoszexualitás elterjedtségére, mondhatni hétköznapi gyakorlatára utal Ciceró azon feljegyzése, miszerint a görögök egyenesen szégyennek tekintették, ha egy ifjúnak nem voltak férfi barátai. Platón Lakoma című művében azt írja, hogy igazi szerelem csak két férfi között létezhet. Arisztotelész a túlnépesedés egyik alternatív megoldásaként tekintett a homoszexuális együttlétekre. A görög felfogásban nem a homoszexuális vonzódást tekintették deviánsnak, hanem azt, hogyha valaki képtelen volt uralkodni magán, nem volt mérsékletes. Két férfi huzamosabb ideig tartó együttélését megvetették, de az alkalmi kapcsolatokkal szemben nem zárkóztak el, sőt... A római társadalom közömbösen tekintett az azonos neművel folytatott kapcsolatokra, külön büntetéseket nem alkalmaztak. A Skandináv-félszigeten is meglehetősen toleránsan kezelték az ilyen nemű kapcsolatokat, a homoszexuális aktusok a mítoszokba, legendákba is beépültek.

Változást a kereszténység megjelenése hozta, ami a közgondolkodásra is hatással volt. Az egyházi gondolkodók többsége a Bibliát, Mózes III. könyvét vette alapul, amely ezt mondja: „Férfival ne hálj úgy, amint asszonnyal hálnak: útálatosság az.”, illetve Szent Pál leveleit miszerint: „És ha valaki férfival hál úgy, amint asszonnyal hálnak: útálatosságot követtek el mindketten, halállal lakoljanak, vérök rajtuk.”

A korabeli írásokból kiderül, hogy az anális kapcsolatot ítélték el leginkább, és a leszbikus kapcsolatokat kevésbé súlyosnak tartották, mint a férfi homoszexualitást. Európában a 4. és 5. században hozták az első homoszexualitást tiltó törvényeket, amelyekben az azonos neműekkel szexuális kapcsolatot létesítőket halállal büntetették. A homoszexualitást az ördög kísértésének, morális bűnnek tekintették, és ennek ellenállni az egyén felelőssége volt. A középkor közepétől pedig a kereszténység hatása alatt álló világban a fogantatáshoz nem vezető mindenfajta szexuális tevékenységet bűnnek tekintettek, és büntettek. Ezekre a

bűnökre vonatkozott a szodómia fogalma. A 12. és 14. század között különösen nagymértékben üldözték a homoszexuálisokat, büntetésük szigorú volt.

A reneszánsz hozta az enyhülést, a kor szerzői, gondolkodói erősen elhatárolták magukat a középkortól. A reneszánsz és a humanizmus meghatározó egyéniségei homoszexuálisok voltak: Erasmus, Leonardo da Vinci, Michelangelo csak, hogy párat említsek. A protestáns Luther Márton még a középkori nézeteket vallotta és a homoszexualitást az ördögtől valónak tekintette.

A felvilágosodás hozta meg a homoszexuálisok igazi „forradalmát”, mivel a hívei már nem ítélték el őket, igaz még továbbra is furcsaságként kezelték. A XVIII. századtól a homoszexualitás kétségtelenül megszokottá vagy legalább is nyíltabbá vált. A klasszicizmus is hirdette az ókori eszményekhez való visszatérést. A francia forradalom alatt már létezett egy olyan szervezet, amelyik a homoszexuálisok jogaiért harcolt. Ezek alapján láthatjuk, hogyan oldódott a középkor elzártsága, a keresztény tanok befolyása, aminek hatására a homoszexuálisok nyíltabbá váltak. A 1850-es évektől egyre több írás jelent meg a szexualitásról, a XIX. századi homoszexuálist már személyiségként kezelték. Már ebben a korban is születtek különböző elméletek a homoszexualitás megmagyarázására: aberráció, perverzitás, szexuális inverzió, lelki hermafroditizmus, biológiai tökéletlenség. A különböző magyarázatok ellenére nem tekintették főbenjáró bűnnek, emiatt a XX. század első felére egyre nyíltabbá és tűrtté vált a homoszexualitás.

A fasizmus majd a hidegháború időszakában azonban ismét szigorúbbá vált a homoszexuálisok megítélése, és veszélyessé vált a homoszexuális egzisztencia kialakítása, az 1930-as évek végén megkezdődött a homoszexuálisok deportálása. (Eszenyi 2006:11-56)

A homoszexuálisok társadalmi megítélésében az 1950-es évek hoztak változást, aminek elsődleges okai a polgári liberalizálódási folyamatok és a szexuális tabuk feloldása, amik által lehetővé vált, hogy beszélni lehessen a szexuális devianciákról. A Kinsey-féle vizsgálat nagy szerepet játszott a homoszexuálisokra vonatkozó büntető törvénykönyvek módosításában, aminek eredményeként a homoszexualitás két felnőtt ember között már nem számított bűncselekménynek. (Papp 2007:5)

3. Kutatás eredményei

3.1 Alanyok ismertetése

3.1.1. József

Az első interjút egy Kazincbarcika¹ élő homoszexuális pár egyik tagjával készítettem el, akit a dolgozatom során Józsefnek nevezek anonimitása megőrzése érdekében. József 1979-ben született egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kis faluban és ott nőtt fel. Érettségét a Baross Gábor Postaforgalmi Szakközépiskolában tett, ezt követően pedig egy évet töltött a Széchenyi István Főiskolán, közlekedésmérnöki szakon, majd az Irinyi János Szakközépiskolában elvégezte a két éves, általános vegyésztechnikai képzést nappali tagozaton. Tanulmányai befejeztével, 2000 augusztusában a megye egyik meghatározó cégénél kezdett el vegyésztechnikusként dolgozni és ezzel párhuzamosan elkezdte a Debreceni Egyetemen a vegyészmérnöki képzést, amit szintén nem fejezett be.

Józsefben serdülőkorában, középiskolás éve alatt tudatosult szexuális orientációja, azonban – annak ellenére, hogy az önelfogadás válság nélkül ment végbe – a társadalmi normáknak való megfelelési kényszer hatására az elfojtás és tagadás stratégiáját választotta. A tagadás egy adott állapot (ebben az esetben a homoszexualitás) fennállását vagy bekövetkezését elutasító magatartás, aminek érdekében a valóság torz érzékelése is bekövetkezhet. A tagadás megnyilvánulása lehet, hogy az illető az ellenkező nem tagjaival kezd el találkozni és házasságot köt. (Papp 2004: 15) József is hasonlóan tett: 15-16 éves korában kapcsolatba lépett egy nővel, akit 19 éves korában feleségül vett, mivel a heteroszexuális társadalom túlnyomó része elítéli és kiveti magából azokat az egyéneket, akiknek szexuális érdeklődése eltér azoktól a normáktól, amelybe a többség belenevelődött, és ezért helyesnek tart. (Tóth 1994:43) Azonban házasságuk 4 év múlva válással végződött, aminek okát József nem homoszexualitásában, hanem felesége problémás természetében látja. József úgy érezte, hogy felesége társ helyett inkább a gyermeke volt; nem látta el az otthoni

1 Kazincbarcika észak-magyarországi város Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A borsodi iparvidéken, Miskolctól 24 km-re, a Sajó völgyében található. Miskolc és Ózd után a megye harmadik legnagyobb városa 28 909 fős lakosságával. (Wikipedia)

teendőket, József mosta a haját, vágta a körmét, emellett ő tartotta el, mivel „tisztálkodási kényszerbetegsége” miatt felesége képtelen volt a munkára, elbocsátották munkahelyeiről. *„Teljes mértékben egyszemélyes család voltunk.”* Ezen kívül József a felsőfokú tanulmányainak félbeszakításáért is volt feleségét okolja: A Széchenyi István Főiskolát azért kényszerült befejezni, mert felesége nem tolerálta a távolságot, a Debreceni Egyetemen folytatott tanulmányainak felfüggesztését pedig már a válás miatt volt kénytelen megtenni. József nagyon szeretett volna diplomát szerezni, így volt feleségére rendkívüli módon neheztel, ráhárítja a felelősséget tanulmányai befejezésének elmaradásáért.

József már házassága alatt elkezdett férfiakkal ismerkedni, amit azzal magyaráz, hogy felesége nem tudta szexuálisan kielégíteni, megjegyezte, hogy még az orális szexre sem volt hajlandó. *„Ha nem működik valami, ott keresed, ahol megkapod.”* Női partner keresésének lehetősége fel sem merült benne, belefáradt vágyai visszafojtásába, így a TV2 chat segítségével elkezdett férfiakkal megismerkedni. Az első szexuális aktusa férfival 20 éves korában következett be, amit pozitívan, egyfajta beteljesülésként élt meg. Néhány alkalmi és egy komolyabb kapcsolat után, 2004-ben megismerkedett jelenlegi párjával - akit nevezzünk - Zoltánnak, akivel az imént említett TV2 chat-en vette fel a kapcsolatot. József kizárólagosan ezt a lehetőséget használta ki az ismerkedésre, nem élt homoszexuális társai által bevált ismerkedési formákkal, mint a szabadtéri találkozóhelyek, placcok, nyilvános wc-k, fürdők, uszodák, strandok, újsághirdetés vagy szervezett társkeresés.

3.1.2 Zoltán

Zoltán - József párja - 1981-ben született egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei nagyvárosban, ugyanitt nőtt fel és itt jár általános, illetve szakközépiskolába, ahol férfiruhakészítőként végzett. 17 évesen munkába állt szülővárosában üzemelő varrodában, majd 2 év munkavégzés után szintén ebben a városba egy elektronikai cégnél kezdett el betanított munkásként dolgozni, ahonnan 6 év után önként távozott, mivel 2006-ban összeköltözött Józseffel Kazincbarcikán és itt keresett állást, hogy a lakhelye és munkahelye közötti ingázásnak véget vessen. 8 hónap álláskeresés után egy kazincbarcikai hipermarketben talált állást a ruházati osztályon, és azóta is itt dolgozik.

Zoltán 12-13 éves korára teszi homoszexualitásának felismerését. Bevallása szerint ez számára sem volt kritikus életszakasz, identitáskrízis nélkül szembesült szexuális „másságával”. Általános iskolás éve alatt voltak barátnői és 15-16 éves koráig létesített

szexuális kapcsolatot nőikkel, azonban ekkor – Józseffel ellentétben – lemondott arról, hogy a heteroszexualitás normatíváját kövesse, vagy ennek látszatát fenntartsa, ő a titkolózás, hazudozás stratégiáját választotta és belevetette magát a homoszexualitás rejtélyes útjának felfedezésébe, amelyben számtalan férfitárs volt segítségére. Ismeretségeit a már említett TV2 chaten szerezte, továbbá újsághirdetésekkkel is próbálkozott, azonban ő sem látogatott nyilvános wc-ket, tereket partnerkeresés céljából. A hazudozás és titkolózás a szülők és munkatársak irányában mutatkozott meg, amikor randevúja volt férfiakkal, azt mondta, hogy lánnyal találkozik.

3.1.3 Róbert

Róbert 1989-ben született és egy Borsod-Abaúj- Zemplén megyei kisvárosban nőtt fel. Érettségét Miskolcon a Kós Károly Építőipari Szakközépiskola és Szakiskolában szerzett, majd egy évet járt idegenforgalmi ügyintéző szakra a Berzeviczy Gergely Szakközépiskola és Szakképző Központba, amit nyelvvizsga hiányában nem sikerült befejeznie. Iskolái után 2009-ben, hogy jelenlegi párjával, Gáborral kapcsolata működőképes legyen és összeköltözhessenek, rögtön munkába állt összeszerelőként egy tiszaujvárosi multinacionális cégnél és a mai napig ott dolgozik, azonban már vezetői beosztásban, sorvezetőként.

Róbert igen fiatalon, már általános iskolás éveit alatt tisztában volt másságával, ennek felismerését 13-14 éves korára teszi, elmondása szerint: *„Ezt a melegséget mindig éreztem, de nem tudtam hova besorolni, ezt az érzést... Amikor 15 voltam akkor teljesedett ki... már jobban ráláttam a dolgokra... Szexuális téren is.”*. A legtöbb kutató egyet ért abban, hogy a szexuális irányultság még a serdülőkor előtt kialakul, ezt alanyaim is alátámasztják, mivel Zoltán, József és Róbert is már serdülőkorában tudatában volt másságának. (Eszenyi 2006:89) Róbert identitásválság és egyéb krízis nélkül elfogadta másságát és *„ebbe az irányba indult el”*. Láthatjuk, hogy Róbertnél hasonlóképp ment végbe az önfelismerés és elfogadás, mint Zoltán esetében, annyi különbséggel, hogy Róbertnek sosem voltak barátnői, már 15 éves korában elkezdte a randevúzást férfiakkal, meg sem próbálta a heteroszexualitás normatívájának követését. Fokozatosan fedezte fel a szexualitásának határait és tapasztalta meg a szerelem boldog és árnyoldalait. Első találkozására barátnője segítségével kerülhetett sor, amit Róbert sikeresnek könyvelt el, így további randevúk után az első szexuális aktusra is sor került, amire Róbert semlegesként, természetes dologként emlékszik vissza, *„minthogyha már többször is lett volna”*. Mindeközben ismerkedett a www.chat.hu-n és társskereső

oldalakon is és miután véget ért a kapcsolata ezzel a férfival, számtalan partnerhez volt szerencséje, sok alkalmi kalandban és néhány párkapcsolati próbálkozásban volt része. Majd 2009 júniusában ismerkedett meg jelenlegi párjával, Gáborral a Fekete Bika nevezetű homoszexuálisok számára fenntartott, miskolci szórakozóhelyen. Néhány találkozás után párkapcsolatot létesítettek június 15-én, majd 2009. augusztus 20-án összeköltöztek Miskolcon, Gábor édesapjának lakásában. Pár hónap után saját lábukra álltak és tovább költöztek jelenlegi lakásukba. Párja 10 évvel idősebb, végzettségét tekintve külkereskedelmi ügyintéző és munkavédelmi technikus. Ugyanazon a munkahelyen dolgoznak, de jelenleg Gábor összeszerelői munkakörben dolgozik, amióta gyakorlati oktatói munkaköre megszűnt.

3.2 Coming-out, előbújás

3.2.1 Család előtt

Zoltán és József a korai felismerés ellenére a félelmek és anticipált negatív következmények miatt, illetve, hogy családjukat óvják környezetük negatív ítéleteitől coming-outjuk, előbújásuk kizárólagosan szűk családi, illetve baráti körben következett be, miután megismerkedtek, tehát stabil párkapcsolatot létesítettek. Ez azzal magyarázható, hogy a melegség titkolása – főleg a hozzánk közel álló személyek előtt – erősen korlátozza egy kapcsolat intimitási szintjét. (Kis 2007:74) Feltárulkozásuk alkalmával mindkettőjük családjánál megfigyelhető volt a kezdeti meglepetség, stressz és visszakozás, azonban szüleik, alacsony iskolai végzettségük – szakmunkás végzettség - ellenére², könnyen és problémamentesen elfogadták fiuk szexuális orientációját. Pedig legtöbb esetben „a homoszexualitás szülőknek való feltárása jelentős krízist okoz a család életében, és stresszt eredményez a homoszexuális fiatal számára. A szülők számára megrázkódtatást okoz, haraggal, büntudattal, zavarral reagálhatnak, hibáztathatják önmagukat. A legszélsőségesebb esetben akár elutasíthatják, illetve elhidegülhetnek a gyermeküktől.” (Papp 2007:11) Zoltán - legnagyobb meglepetségére - édesapja korábbi homofób megnyilvánulásai ellenére is könnyen feldolgozta a hírt és az előbb említett büntudat, zavar, stressz, krízis, harag, elutasítás nem jelentkezett családjukban. Mindkettejük családjá református, azonban nem gyakorolják a vallást, így a vallási vonatkozás nem okozott az elfogadás folyamatában problémát.

² „az iskolai végzettség növekedésével csökken az előítéletesség mértéke” (Dencső-Sik 2002:63)

Ezzel szemben Róbert homoszexualitásának felismerése után egy évvel, már 16 évesen felvállalta másságát szülei előtt. Első kitárulkozására azért került sor, mert Róbert szeretett volna a nyári szünet idejére akkori barátjához Debrecenbe költözni, ami szülői tiltás következtében és a váratlanul jött szakítás miatt nem valósult meg. Róbert édesanyja esetében fennállt a tagadás, nem vett tudomást fia vallomásáról, Róbertet idézve: *„Ezután úgy volt a dolog, minthogyha a szőnyeg alá lenne seprve”*. Ezt követően is voltak *„kisebb”* előbújásai, de édesanya továbbra is a tagadást választotta: *„Majd kinövöd! Majd elmúlik!”*. Róbert édesanyjával ápolt jobb viszont, ennek ellenére édesapja volt az, aki már az első coming-out alkalmával tudomásul vette és elfogadta fia szexuális orientációját, azonban sosem beszéltek erről, édesapja megkérte, hogy lehetőleg homoszexuális voltát tartsa titokban és *„ne idegesítse édesanyját ezzel”*. Későbbiekben, egy konfliktusuk során édesapja illuminált állapotban azt mondta fiának, hogy *„Örülj, hogy elfogadtalak!”*, ami Róbertet nagyon érzékenyen érintette. Ennek ellenére tökéletesen látszik Róbert és családja esetében is a környezet negatív ítéletétől való félelem, azonban krízishelyzet itt sem állt fent. A családi krízis Robinson szerint a sokk, az elutasítás, a krízis, a bűntudat, a tagadás, harag és végül az elfogadás fázisaival jellemezhető, ebben a sorrendben. Róbert családjában ezen fázisok közül kizárólag az édesanyja részéről tanúsított tagadás és végül elfogadás tapasztalható, így ez – Robinson alapján – nem tekinthető krízisnek. (Papp, 2007:11) Róbert családja esetében sem jelenthetett problémát a vallási vonatkozás, mivel szülei reformátusok, de olyannyira nem tartják a vallást, hogy Róbertet már meg sem keresztelték. Itt is elmondható, hogy alacsony iskolai végzettségük, szakmunkás végzettség ellenére nagyobb konfliktusok nélkül el tudták fogadni fiúk szexuális orientációját.

Utolsó kitárulkozása 18 éves korában történt, amikor megismerkedett jelenlegi párjával: *„Ugye, hogy működőképes legyen a kapcsolat, otthon felvállaltam a dolgot.”* Ekkor egyértelműen és tagadhatatlanul közölte a tényt és azt, hogy barátjához szeretne költözni és ezt meg is teszi, mihelyst anyagilag függetlenedik édesanyjától, munkát talál. Ezen alkalommal édesanyja is elfogadta fia szexuális orientációját, többé már nem menekült a tagadásba. 4 évvel fiatalabb húgának sosem mondta el. Állítása szerint annak ellenére, hogy testvérek, sosem kerültek olyan közeli, bizalmi viszonyba, hogy ezt meg tudja beszélni vele. Azonban Róbert biztos benne, hogy húga tisztában van a homoszexualitásával. Családján belül, szülein kívül egyetlen embernek történt meg a coming-out, mégpedig keresztanyjának, aki nagyon rosszul fogadta e tényt, azóta nincsenek beszélő viszonyban, ha pedig mégis szót váltanak *„... egy példát hoz nekem mindig a Freddy Mercury, mert ő AIDS-ben halt meg, én is el fogom kapni, egyértelmű számára. Már most temet.”* „Kezdetektől elterjedt volt (és ma is

az) a hamis nézet, hogy az AIDS „a melegek betegsége”, Észak-Amerikában csak akkor kezdte magára vonni a sokáig közömbös kormányzati hivatalok figyelmét, amikor észrevették, hogy érinti az „általános népességet” is.” (Jagose 2003:3)

3.2.2 Tágabb környezet előtt

Tágabb környezetükben, mint a lakóközösség, panelház, ahol 7 éve élnek együtt, és a munkahely, ahol József 14, Zoltán pedig 6 éve dolgozik, mai napig próbálják titokban tartani szexuális orientációjukat. Tisztában vannak vele, hogy munkatársaik és lakóközösségük előtt homoszexualitásuk nyílt titok, ennek ellenére semminemű atrocitás nem érte őket. Ebben az esetben a coming-out, mint inadekvát tett elutasítása az indifferens rejtőzködéssel magyarázható. Meleg identitásukat nem fedik fel arra hivatkozván, hogy elítélik, ha egy személy szexualitásával kapcsolatos jellemzők határozzák meg elsősorban a róla alkotott benyomást, a szexuális orientációt is magánügynek tartják, elutasítják, hogy azt „*hirdessék*”, „*kiírják magukra*”. (Kis 2007:68) Másrészt félnek a homoszexualitást kulturálisan leértékelők negatív megnyilvánulásaitól, a diszkriminációtól, kiközösítéstől, a kellemetlen pillanatoktól, így a rejtőzködés, láthatatlanság stratégiáját választva óvják magukat a homofób emberekkel szemben. Goffman szerint ez azért történik, hogy „a kínos helyzetek elkerülésére a kívülről láthatatlan stigmával bíró személy különbözőségét elfedve próbálja magát elfogadtatni a társadalomban. Ebben kap szerepet a dramaturgiai „hatás menedzsment – impression management” - gyakorlata, aminek alkalmazásán keresztül „az egyén stratégiai kontrollt gyakorol a magáról alkotott képe és a róla mások által alkotandó kép fölött”. Az ilyen típusú hatásmenedzsment hallgatólagos együttműködést és kölcsönös tapintatot feltételez a „normálisak” és a stigmatizáltak között, tehát a „normálisak” nem feszegetik a normaszegő titkát, míg a stigmatizált önkéntesen lemond a saját társadalmi elfogadtatásával kapcsolatos – a többséget esetlegesen kényelmetlenül érintő – igényeinek teljes körű megvalósításáról”, mint ahogy József és Zoltán is lemondtak erről, és konszenzuson alapuló hallgatást folytatnak a munkatársaikkal. (Takács 2004:44)

Róbert esetében érdemes a tágabb környezet előtti coming-outját az általános iskolás éveitől kezdve vizsgálni, mivel ő már homoszexualitásának felismerésének korai szakaszában megosztotta titkát legjobb barátnőjével, neki köszönheti Róbert az első randevúját. Róbert úgy érzi, hogy szexuális orientációja nyílt titoknak számított általános iskolás évei alatt, mivel már

több barátnak előbújt, amit visszagondolva úgy érzi nem kellett volna, mert ebből később származtak kellemetlenségei, amik az iskolai pletykákban nyilvánultak meg. Később hasonló helyzetbe került középiskolás éveit során, ahol egészen tizenegyedikéig titkolta osztály- és iskola társai előtt, azonban a pletykáknak az új környezetben sem érték véget, ami nem zavarta, viszont későbbiekben „2-3 embernek el kellett mondanom, mert ugye nagyon bennem volt”. Ezt követően több ember is tudomást szerzett Róbert homoszexualitásáról, aminek következtében kisebb atrocitások érték beszélgetések és háta mögötti összeségések formájában. Erre Róbert így emlékszik vissza: „... ezt ugye többször eljátszottam, hogy olyan embernek is elmondtam, akinek nem kellett volna. ... Azért nem kellett volna, mert néha voltak kellemetlen szituációk, amik úgy mond zavaróak voltak. Jó, leginkább próbáltam lesz**ni az egészet, szó szerint, de valamikor nem ment. Ugye otthon is gáz volt, még suliban is kaptam az ívet kicsit néha... Beszéltek, de általában nem vettem fel, mert nem érdekelt. De azért, ha már összegyűltek a dolgok, akkor néha elég kemény tudott lenni.” Láthatjuk, hogy Róbert életének ezen szakasza krízisekkel terhelt volt a homofób környezet által tanúsított magatartás miatt, emellett a családon belüli problémák miatt. Ebben az időszakban váltak szülei külön második alkalommal, édesapja alkohol problémákkal küzdött - küzd a mai napig is - és illuminált állapotban gyakran alkalmazott családján lelki terrort, példaként a már említett beszélgetése Róbertnek.

Róbert és párja 4 éve élnek együtt szintén egy panelházban. Róbert úgy gondolja, hogy nyilvánvaló a lakók számára, hogy ők egy párt alkotnak, mivel egy francia ágy van a 1,5 szobás lakásban, így hiába mutatkoztak be unokatestvéreként, egyértelmű mindenki számára, hogy nem rokonok szálak fűzik őket egymáshoz. Ennek ellenére teljes nyugalomban, negatív ítéletektől, diszkriminációtól mentesen élik mindennapjaikat. Józsefhez és Zoltánhoz hasonlóan Róbert is titkolja szexuális orientációját munkahelyén - annak ellenére, hogy tudja, hogy nyílt titoknak számít - azonban egészen más megfontolásból. Állítása szerint mivel immár sorvezetői pozícióban dolgozik beosztottjai ezen információ tudatában csökkenthetnék munkavégzésének a minőségét. „Mert ugye az a célom, hogy az emberekből a maximumot kihozzam teljesítmény szempontjából, és hogyha ők úgy mond visszaélnék ezzel és ugye én olyan lennék, hogy zavarva, ők ezzel teljesen vissza tudnának élni. Na viszont ugye, hogy ezt kiküszöböljem, úgy mond teljes titoktartás van nálam e téren.” Ennek ellenére homoszexualitása nyílt titoknak számít a gyárban és több kolléganőjének fel is fedte magát, azonban a pletykákon kívül más atrocitás nem érte, és nem is érheti az etikai kódexnek köszönhetően, ami védi a negatív diszkriminációval szemben. Fontosnak tartom ezen ponton azt is megjegyezni, hogy Róbert rendkívül érdekesnek tartja azon szituációkat, amikor

homoszexuális beosztottjai vannak, amit csupán intuíciói alapján – esetleg külsőleg hangsúlyozott, manifestálódott jelek alapján - ismer fel, azonosít be, így tart tőle, hogy ezen kollégái rajta is észrevehetik ugyanezen módon. Rendkívül érdekesnek tartom Róbert esetében az ellentmondásokat, amelyeket megfogalmaz: *„teljes titoktartás van nálam e téren”, „olyan lennék, hogy zavarja, ők ezzel teljesen vissza tudnának élni”, „ez is már nyílt titok a gyárban is”, „volt egy-két pletykás szájú, akinek szintén nem kellett volna elmondani”*. Ha teljes titoktartást folytat, miért mondta el bárkinek is? Ha nem zavarja, akkor hogyan élhetnek vissza a helyzetével, miért szükséges ez esetben a titoktartás?

3.2.3 Indifferens rejtőzködés, láthatatlanság

Zoltán és József 2007-ben eljegyezték egymást, azonban az imént említett indifferens rejtőzködésből és homofób megnyilvánulások esetlegességéből kifolyólag gyűrűiket nem hordják, nyilvánosan nem fogják meg egymás kezét, lakásukban, munkahelyükön nem tartanak fényképet egymásról, kettejükéről, sőt tágabb ismeretségi körükben arról sem nyilatkoznak, hogy kapcsolatban vannak, nem tesznek olyan gesztusokat, melyek leleplezhetnék homoszexualitásuk. Ezt Geresdi Zsolt, Kuszing Gábor és Rózsa Judit láthatatlanságnak nevezik, és a következőképp definiálják: a leszbikus és meleg emberek félnek a homofóbia következményeitől, nem mernek szerelmüket, összetartozásukat kifejező gesztusokat tenni, nem merik érzelmeiket kimutatni, hogy elkerüljék szexuális orientációjuk felfedését. (Geresdi, Kuszing Rózsa, 2004:18) Ennek a felfogásnak eredményeként azonban barátaik előtt sem mutatják ki egymás iránt táplált érzelmeiket és szexuális orientációjukat, akik előtt a coming-out megtörtént. Úgy vélik a szerelmi életük teljes mértékben magánügy, így az interjú elkészítése alatt sem tettek gesztusokat, melyek összetartozásukat kifejezték volna: egymástól egyenlő távolságra ültünk, nem használtak beceneveket – keresztnévükön szólították egymást -, nem érintették meg egymást. Mindezek ellenére úgy gondolják, hogy ha lenne lehetőségük, akkor összeházasodnának és már az élettársi kapcsolat bejegyeztetésére is gondoltak praktikus okok miatt (halál esetén örökölhessen a másik, kórházban információt kaphassanak egymásról, hivatalosan is segíthessék egymást), azonban azért, hogy szerelmüket nyíltan vállalhassák, vagy házasságot köthessenek, nem hagynák el az országot.

Egészen más a helyzet Róbert és párja esetében. Az utcán ők sem tesznek összetartozásukra utaló jeleket, mint például a kézfogás, azonban baráti társaságban természetesen viselkednek és kifejezik szerelmüket. Látogatásom során – annak ellenére,

hogy Gábor teljesen elzárkózott a beszélgetéstől, és nem volt jelen az interjú felvétele során-, amikor távozott otthonról, csókkal búcsúzott Róberttől. Róbert és Gábor lakásában már felfedezhetőek homoszexualitásukra utaló jelek is, mint például a polcon található fotó egy dekoratív, feltehetően modell férfiről és az asztalon heverő homoszexuálisoknak szóló magazin. „...*Már úgy vagyok vele, hogy nem fogom reklámozni, de viszont nem fogom visszafogni magam.*” – Róbert és párja nyitottságuk, kevésbé visszafogott gondolkodásuk és viselkedésük ellenére, a rejtőzködés és láthatatlanság kategóriájába tartoznak, mivel egyértelmű és szándékos jeleit nem adják homoszexualitásuknak, sőt legtöbb helyzetben próbálják titokban tartani, mint például munkahelyükön. Róbert és Gábor esetében nem esett szó sem élettársi kapcsolat bejegyeztetéséről, sem házasságról, mivel Róbert még nem érzi kész magát egy ilyen komolyon elkötelezettséghez, illetve ehhez nem tartja elég stabilnak kapcsolatukat.

3.3 Szabadidő-eltöltés, kultúrafogyasztás

Zoltán és József szabadidejükben szívesen böngésznek az interneten, látogatják meg Facebook oldalukat, nézik meg e-mailjeiket vagy hallgatnak zenét a Youtube-on. Mindketten regisztrált tagjai különböző, melegek számára fenntartott társskereső oldalaknak, mint például a Gayromeo, Eoropolis, Randigay. Egyrészt azért veszik igénybe ezen weboldalak szolgáltatásait, mert a munka miatti időhiányból kifolyólag nem tehetik meg, hogy meleg ismerőseikkel találkozzanak, így itt új barátokat szeretnének találni. Másrészt - elmondásuk alapján - a szexualitás nagyon fontos számukra, ez jelenti a kapcsolat alapját, a szexuális élet ellaposodása a kapcsolat végét jelentheti, így ennek elkerülése érdekében az imént említett oldalakon alkalmi szexpartnerek keresnek, hogy szexuális életüket „*felfrissítsék*”. Glann Stanton *Are Same-Sex Couple Just Like You?* című cikkében tárgyalja a homoszexuális férfiak hűtlenségének kérdéskörét. Azt állítja, hogy hosszútávú párkapcsolatban élő homoszexuális férfiak körében drámaian magasabb a hűtlenség aránya. De megjegyzi, hogy ez attól függ, hogy miként definiáljuk a hűséget. Úgy véli, hogy a férfi-férfi kapcsolatokban gyakori a különbségtétel a „hűség” és a „monogámia” között. A monogámia egy, a saját partnerrel folytatott szexuális viszony. A hűség gyakran akkor is él, amikor szabályokat állítanak a kapcsolaton kívüli szexuális együttlétekről. Azt a partnert, aki megszegi ezt az egyezséget, hűtlennek fogják tekinteni. Ismerteti továbbá a 2010-ben készült „The Couples Studie” kutatási eredményeit, amely szerint a nem monogám kapcsolatok nagyon gyakoriak a

meleg közösségben. Az eredményeik azt mutatták, hogy a nem-monogám, hosszútávú kapcsolatban élő meleg párok 42%-a hoz létre egyezséget kapcsolatukon kívüli szexuális együttlétekről a kapcsolatuk első három hónapjában, ami az első év végére 49%-ra emelkedik. Stanton ezen kérdéskör (párkapcsolaton kívül folytatott szexuális viszony) ismertetését annak érdekében vetette fel, hogy cáfolja a homoszexuális és heteroszexuális párkapcsolatok teljes hasonlóságát és magyarázza a meleg párkapcsolatokban bekövetkező szakítások kisebb arányát. (Stanton, 2014)

Ismerték, ismerik a környéken üzemelő homoszexuálisok számára fenntartott vendéglátó egységeket, korábban látogatták is őket, azonban időhiány miatt az elmúlt években nincs rá alkalmuk, pedig ezek a terek az identitásuk szégyenmentes megélésének és alakításának a közege volt, emellett az ismerkedés fontos közege és információs tőzsde³ is egyben. A homoszexuálisokról, homoszexuálisoknak szóló irodalmat nem olvassák, sosem próbáltak magyarázatot találni melegségük okára, annak ellenére, hogy a szakirodalom rengeteg lehetséges okot sorakoztat fel, mint például az anyával való szoros érzelmi és testi kapcsolat, Ödipusz-komplexus, örökletesség, idegrendszer strukturális degenerációja, tudatosság, szexuális fejlődés valamely szakaszában (orális, anális, ureterális, fallikus, genitális) bekövetkező zavar és így tovább. (Eszenyi 2006: 91) Úgy vélik, hogy ezt a tényt magukban kell feldolgozni és nem különböző elméletekkel alátámasztani, ennek ellenére úgy gondolják, hogy a melegség „mozgatórugója a részben női lélek”, ezért is lehetséges, hogy „a meleg férfiak jobban kijönnek a nőkkel”. Emellett lehetségesnek tartják azt is, hogy a melegség anyai ágon öröklődik, mivel anyai ágról mindkettőjüknek van homoszexuális rokona.

Színházba, moziba időhiányra hivatkozva nem járnak, azonban preferálják a heteroszexuális barátaikkal elköltött közös vacsorákat, amelyre akár havonta többször is sort kerítenek és kerti – 1 éve vásárolt telkükön tartott – multságokat, amire negyedévente, félévente kerül sor. Jó idő esetén legtöbb szabadidejüket az imént említett telken töltik, ahol haszonnövényeket és virágokat termesztnek, emellett pedig a telken található kisházak lakható állapotba hozták és továbbra is végzik a felújítását. Zoltán szakmájából kifolyólag szabadidejében szokott családnak, barátoknak varrni, nadrágokat felhajtani, ruhákat bevenni. Szívesen sétálgatnak a városban, látogatnak régiségvásárokat, piacokat, nézegetik a sétálóutcán található kirakatokat – mind Miskolcon, mind Kazincbarcikán. Az estétet televízió nézésével töltik el, azonban annyira eltérő az ízlésük a filmek, TV műsorok terén,

³ „Értesülhetnek róla, hogy mi van egyes emberekkel, milyen események lesznek, milyen hírek forognak a melegs csoportokban.” (Eszenyi 2006:118)

hogy ritkán kerül rá sor, hogy ezt a tevékenységet együtt végezzék. Mivel található a nappaliban és a hálósobában is televízió, így Zoltán esténként menetrendszerűen megnézi a híradót és az Éjjel-nappal Budapest című műsort, ezt követően pedig bűnügyi sorozatokkal – CSI, Gyilkos elmék - köti le figyelmét. József ezzel ellentétben sokkal inkább néz rajzfilmeket, mint például a Magyar Népmeséket, a Son Gokut vagy Spongyabobot. Közös nagy kedvencük a Schindler listája című film.

Róbert szabadidejében szívesen tölt órákat a számítógép előtt, ilyenkor a weblapszerkesztés rejtelseit próbálja felfedezni és a videó vágást megtanulni, mivel ismerőseivel közösen szerették volna megnyitni a Pirosházát – Miskolcon egykoron üzemelő melegbárt – és ezen szórakozóhely elindításához szeretett volna reklámfilmeket készíteni, de különböző okok miatt, mint idő és pénzhiány ez sajnos nem valósult meg. Szabadidejében szívesen néz különféle filmeket, nincs konkrét kedvence, azt a filmet, ami kicsit is felkelti az érdeklődését azt megnézni. Szokott homoszexuális témájú filmeket is nézni, dokumentumfilmekről kezdve a drámákig, egy időszakban kizárólag ezen filmek kötötték le, de miután kimerítette a repertoárt, bővült a témák köre. Ha éppen nem filmeket keres és néz meg, akkor receptek utána kutat, és ha talál kedvére valót, akkor azt azon nyomban el is készíti. Alkalmanként számítógépes játékokkal tölti ki szabadidejét, de előfordul, hogy csak fekszik és nézi a televíziót, amit „*punnyadásként*” definiált. Televíziót ritkán néz, akkor is véletlenszerűen választja ki a megnézendő filmet vagy műsort. Új hobbija lett az elmúlt időben az olvasás, az interjú felvételének időpontjában (2013. ősze) második könyvével járt, Lakatos Levente Barbibébi és Bomlás című könyveit olvasta. Mindezek mellett sok időt tölt barátaival, napi szinten látogatják, emellett gyakran járnak kirándulni, legutóbb Kassára látogattak el. Kirándulásokra legtöbbször lesbikus barátnőivel vagy heteroszexuális barátnőivel és azok párjaival kerül sor. Havonta, de inkább kéthavonta szórakozóhelyekre is ellátogat párjával vagy nélküle. Ilyenkor vagy felutazik Budapestre barátnőjéhez és a fővári melegbárokban szórakozik vagy a miskolci melegbárt célozza meg, azonban a melegbárokba nem megy hetero barátnőivel, mert „... *nem fogják jól érezni magukat... nincsenek hozzászokva és ezért úgymond kicsit riasztónak tartják. Hogy most egy fiú elég lányosan viselkedik az elég taszító egy olyan csajnak, aki nincs ehhez hozzászokva. Egy kívülállónak nehéz elengednie magát elsőre...*”

Ismeri és regisztrált tagja különféle, melegek számára fenntartott társskereső oldalaknak, és ahogyan József és Zoltán, ő is keres alkalmi szexuális partnereket ezen oldalakon, mivel párjával a szexualitás nem működik, őt idézve: „*Az a két perc nem kielégítő*”. Úgy véli, párja hűséges hozzá, annak ellenére, hogy Róbert néhány félrelépésével

tisztában van. Homoszexualitásának felismerése kezdetén foglalkoztatták a meleg témájú írások és filmek, ezeken keresztül próbálta megismerni kisebbségi csoportját, mivel eleinte kizárólagosan az internetes források álltak rendelkezésre ennek felfedezésére. Később aztán, 15-16 éves korában a melegbárok váltak identitása felfedezésének, megismerésének színtereivé, ahol más, idősebb férfiakkal is találkozott, beszélgetett.

Róbert - Józseffel és Zoltánnal ellentétben – gyártott elméletet homoszexualitásának okára. Véleménye szerint a homoszexualitás kialakulásában a hormonok is felelősek, de a neveltetés az, ami „előhozza”, ez a „katalizátora, aktivátora”. Úgy gondolja, hogy ő is családi háttere, környezete miatt lett „más”. Nagy szerepet játszott édesapja agresszív, lélekbe tipró viselkedése és édesanyja szigorúsága, valamint általános iskolás éve alatt szülei válása, ebből eredő többszöri költözésük: *„Ugye, mert nem volt valami felhőtlen a gyerekkorom sem... édesapám azért ivott rendszeren, meg még iszik is... lelkiekben azért tudott odavágni szavakat, amik úgymond kicsit megviselték az embert.” „Engem inkább a lelki dolgok, lelkileg úgymond bántottak, azok úgymond lendítettek inkább át... Mert ugye más dolog nem történt, semmi zaklatás, vagy semmi olyan csalódás ezen kívül... Meg genetikailag sincs szerintem problémám... ez az egy, ami úgymond tudat alatt átlendített erre az oldalra.”* Róbert elméletére a szakirodalomban is találhatunk példát: „A pszichoszexuális fejlődési zavar kialakulásában Freud is kiemeli a környezeti tényezők szerepét, különösen a szülői hatásokat, illetve a szülővel való kapcsolatokat hangsúlyozza. A túlságosan szoros anyával való kapcsolat miatt az identifikáció folyamata zavart szenved. A fiúgyermek nem tud az apjával azonosulni, nem sajátítja el a maszkulin viselkedési mintákat. Az anyával azonosul, szexuálisan az anyához akar hasonló lenni.” (Papp 2007:8) Buji Ferenc megkülönböztet öröklött, elsajátított és szerzett homoszexualitást. A Róbert által leírt környezeti hatások eredményeként létrejött homoszexualitást Buji kategorizálása szerint szerzett homoszexualitásnak nevezhetjük. „A szerzett homoszexualitással rendelkező férfiak vagy egy túlzottan szoros anya–fiú kapcsolat, vagy egy normális, de a fiú részéről pszichésen rosszul feldolgozott anya–fiú kapcsolat miatt keresik nemi kiegészülésüket a férfiak között.” (Buji 1999:1-2) Azonban más szerzők hangsúlyozzák a homoszexualitás biológiailag determinált voltát, ami a homoszexuális jogi mozgalmakban fontos szerepet játszik, mivel ha a melegség velük született „tulajdonság”, nem hibáztathatóak érte, hiszen nincs kontrolljuk felette. Láthatjuk, hogy a (nemzetközi) szakirodalomban is vita tárgya a „nature vs. nurture” kérdés. (Spanier 1995:54) Mindemellett megemlítette különösségét a nagyszámú lány barátnőnek, hasonló gondolatai támadtak ezzel kapcsolatban, mint Józsefnek és Zoltánnak. Tehát a „részben női lelket” tartja annak okának, hogy a meleg férfiak jól kijönnek a nőkkel.

Színházba, moziba, múzeumba és egyéb kulturális programokra ők sem látogatnak el, szintén időhiányra és érdeklődés hiányára hivatkozva. Róbert úgy látja, hogy Miskolcon és körzetében nincsenek olyan programok, amelyekre érdemes időt és pénzt áldozni.

3.4 Gyermekvállalás

Magyarországon jelenleg – 2014 - a meleg pároknak nincs lehetőségük gyermek örökbefogadására, azonban érdemesnek és érdekesnek tartom a témával kapcsolatos véleményük ismertetését. Zoltán lehetőség adtán szívesen örökbe fogadna egy indiai gyermeket, mivel rendkívüli vonzódik az indiai kultúra irányába. József, ha tehetné sem vállalna gyermeket, mivel túl nagy lemondásnak érzi, önzőnek tartja magát hozzá. Azonban mindketten úgy gondolják, hogy egy meleg pár is képes megadni egy gyermeknek a kellő figyelmet, gondoskodást, szeretetet, de Zoltánnak kétségei vannak afelől, hogy képes-e normális mintát adni egy azonos nemű pár a gyermeknek, mivel a gyermek nem találkozik a férfi-női szerepekkel, ezért félő, hogy nem tud megfelelően szocializálódni a nemi szerepekbe. József azonban erre az egyedülálló szülők és nevelő otthonban nevelkedő gyermekek példáját hozza fel ellenérvként. Érzékelhető, hogy érveik szinkronban vannak az egyre gyakrabban felmerülő társadalmi viták érvrendszerével. Interjúnk elkészültekor volt egy Ganga – Gangesz rövidítése - nevű macskájuk, akinek 5 éve gondját viselték és gyermekpótlékként tekintettek rá, azonban házi kedvencük tragikus hirtelenséggel elhunyt, ami nagy törést jelentett Zoltán és József életében.

Róbert gondolkodásában a gyermekvállalás egyértelműen negatív és elfogadhatatlan dologként jelenik meg homoszexuális párok esetében. Nem tartja természetesnek és jó ötletnek, mivel számára egyértelműen a nevelés és a környezet, ami determináló hatású a homoszexualitást illetően, úgy gondolja, hogy az anya-apa szerepnek meg kell lennie, amit azonos nemű pároknál nem kaphat meg a gyermek. Azonban úgy véli, az még elfogadható, hogyha az édesanya leszbikus, az édesapa pedig meleg, mert ebben az esetben lesz „*normális anyja, apja a gyereknek... Fogja látni, hogy az apja milyen, az anyja milyen és akkor valamilyen szinten normálisan fog változni*”. Róbert ezen kívül álló okok miatt sem szeretne gyermeket, úgy érzi nem áll még készen rá, emellett az ország gazdasági helyzetét sem érzi megfelelőnek egy gyermek vállalására. Továbbá saját munkahelyi, tehát anyagi helyzete is bizonytalan, nincs saját lakása, ezért amíg nem tudna gyermekének mindent megadni, addig

nem is szeretne vállalni. De külföldre vagy az ország más pontjára nem szeretne elköltözni sem házasságkötés, sem gyermekvállalás, sem anyagi stabilitás biztosítása érdekében.

3.5 Munkamegosztás, jövedelemviszonyok, napirend

József és Zoltán munkamegosztására, mint általában a homoszexuális pároknál - ahogyan a bevezetőben már utaltam rá - az egyenlőség jellemző, automatikusan alakult ki náluk. Kizárólagosan szexuális életükben figyelhető meg szerepvállalás, ami az aktív-passzív szerep vállalásként jeleink meg, melyben József az aktív, Zoltán pedig a passzív fél. Mivel József házassága alatt megtanult főzni, így értelemszerűen a főzés és ehhez kapcsolódó bevásárlás az ő feladata lett, Zoltán felelős a házimunkák elvégzéséért, mint a takarítás és mosás, a havi nagybevásárlást pedig közösen végzik el. Annak ellenére, hogy a hagyományos női-férfi szerepek nem lelhetőek fel háztartásukban, kapcsolatukban megfigyelhető, hogy József a dominánsabb fél, amit maga Zoltán is alátámasztott, de dominanciája nem jelentőségteljes, mivel minden kérdésben - legyen az fontos vagy jelentéktelen - közösen döntenek.

József havi nettó 180.000 Forintot, Zoltán pedig havi nettó 80.000 Forintot keres, így háztartásuk összes nettó havi jövedelme 260.000 Ft és az egy főre eső havi nettó jövedelem 130.000 Forint. A 130.000 Forint megfelel a magyarországi nettó medián keresetnek, tehát a statisztika szerint nem szegények és ők sem vallják magukat szegénynek, elmondásuk szerint beosztással jól kijönnek, amit a 2013-ban megjelent TÁRKI Háztartás Monitor alapján a magyarok csupán 23,3%-a mondhatta el magáról 2012-ben. (Szívós-Tóth 2013:52) József és Zoltán közös kasszában vannak, de a pénzt József kezeli, az ő feladata a csekkek befizetése, Zoltánnak, ha szüksége van pénzre, akkor Józseftől kell kérnie. Egy átlagos hónapban körülbelül 140.000 Forint kiadásuk keletkezik, amiben nincs benne az alkalmi szórakozás, ruhavásárlás költsége és a telkükön lévő hétfégi ház felújításának költsége, vetőmagok ára, ami azt jelenti, hogy 120. 000 Forintból kell gazdálkodniuk. Elmondásuk szerint a közepes árfekvésű, minőségileg megfelelő termékeket keresik, mind élelmiszer, mind ruházati és kozmetikai termékek kapcsán is.

József és Zoltán is váltóműszakban dolgoznak, így nehéz egy átlagos napjukat leírni, minden napjuk másként alakul. Ha József egy szabadnapját nézzük, akkor a reggeli kávé után lezuhanyozik, bevásárol, és ha szükséges, akkor főz, odateszi a mosást, internetezik, televíziót

néz, aztán pedig este 10 óra körül nyugovóra tér. Zoltánnak hasonlóan alakul egy szabadnapja, azzal a kivétellel, hogy ő nem főz, hanem a takarítást végzi el.

Róbert és párja esetében nem igazán alakult ki munkamegosztás, Róbert inkább változónak jellemezte a háztartásban elvégezendő dolgok megosztását. Emellett Róbert hangoztatta, hogy erőszakos természetének köszönhetően párját könnyedén rá tudja venni a házimunka elvégzésére: „...*hogya én nekem most nincs kedvem semmihez és azt mondom neki, hogy takarítsd ki az egész házat, akkor azt ki is fogja takarítani. Mert ha nem, akkor én elég morcos leszek és azt nem szereti.*” Ez alapján láthatjuk, hogy kapcsolatukban ő a domináns fél, legtöbb döntést ő hozza meg, annak ellenére, hogy Gábor 10 évvel idősebb nála. De természetesen náluk is megfigyelhetők egyik vagy másik személy által preferált dolgok, így általában a főzést Róbert végzi, de ekkor párja segít a nyersanyagok előkészítésében, mint például a zöldségpucolás. Legtöbb alkalommal Gábor végzi a takarítást, a mosás pedig felváltva oldják meg. A vásárlás Róbert feladata, de ritkán közös programnak számít, azonban Róbert ezt nem szereti, mert ezen alkalmak konfliktust szülnek, más – más termékeket szeretnének megvásárolni, Gábor drágának tartja a Róbert által kiválasztott termékeket.

Róbert 120.000 Forintot, párja, Gábor 90.000 Forintot keres havonta, tehát háztartásuk havi nettó jövedelme átlagosan 210.000 Forint és az egy főre eső havi nettó jövedelmük 105.000 Forint, ami a magyarországi nettó medián kereset (130.000 Ft) alatt van, Róbert kevésnek is tartja a megélhetésre, beosztással épphogy kijönnek keresetükből. Az albérleti díj és számlák, hiteltörlesztés befizetése után 50.000 Forintjuk marad élelemre, utazási költségekre, szórakozásra, cigarettára és ruhaneműre. A pénzt közösen kezelik, közös kasszán vannak. Élelmiszerek és egyéb háztartási, tisztálkodási szerek esetében az olcsónak számító, ám még minőségi, jól bevált márkákat részesítik előnyben.

Róbert napirendje egy munkanapon a következőképp alakul: Hajnalban felkel, elmegy dolgozni, aztán 8 óra munka után hazaér, ekkor vacsorázik, Facebookon válaszol beérkező leveleire, nézi egy kicsit a televíziót és nyugovóra tér este tíz-tizenegy óra körül. Szabadnapját a házimunka elvégzése után a már említett szabadidős tevékenységekkel – internetezés, filmezés, olvasás, kirándulás, stb. – tölti.

3.6 Más kisebbségekkel kapcsolatos attitűdök

József és Zoltán úgy vélik, hogy mindenkit a személyisége alapján kell megítélni, nem pedig szexuális orientációja, etnikuma alapján: *„Mi úgy vagyunk, hogy cigányok, leszbikusok, vagy akármilyen nézetű vagy eredetű ember között különbség van. Nyilván van az egyik csoportnak az alja, meg ugye, aki, kit el lehet fogadni semmilyen hátrány nélkül, minden hátrány nélkül. Mi így gondolkodunk.”* *„Azt mondom és azt vallom, hogy legyen az cigány, buzi, akármilyen vallású, nem szabad senkit egy kalap alá venni. Senkit.”* Ez a fajta hozzáállás – a faji és etnikai előítélet hiánya – nem csak a vizsgált alanyaiknál figyelhető meg, a meleg párkapcsolatokra általában jellemző tulajdonság. (Eszenyi 2006:133)

A melegfelvonulásokkal kapcsolatban – mint például a Budapest Pride – rendkívül negatív véleményen vannak, magamutogatásnak, hivalkodásnak vélik. Ebben a vonatkozásban is megjelenik az a felfogásunk, hogy a szexuális orientáció, szexuális élet teljes mértékben magánügy, ebből kifolyólag különbséget tesznek meleg és meleg között. Úgy vélik, hogy aki magánéleti szinten éli meg homoszexualitását, az a „normális meleg” és van, aki hivalkodó, felvonulásokra jár, „kitergeti a szennyesét”, ezt a típust degradálóan „buzinak” nevezik. Mereven elutasítják a férfiak által nyilvánosan tanúsított nőies viselkedést, öltözködést, hangsúlyosan megjelenik gondolkodásukban a nyugati kultúrák által kialakított férfikép fenntartása, ami értelmében bátorság, a belső iránymutatás, az agresszió egyes formái, az önrendelkezés, az irányítás, a műszaki jártasság, a csoportszolidaritás, és testi-lelki keménység jellemzi a férfit. (Hadas 2011:36) Minden ezzel ellenkező magatartást, ami nőisnek bizonyul (ajkak, körmök, szemek festése, női ruhadarabok, magas sarkú cipő viselése, affektálás, „hajtűdobálás”, érzelmesség) figyelemfelkeltésnek, magamutogatásnak vélnek. Azonban a magánéleti szinten, hálózataiban megélt perverziókat, transzvesztitizmust nem ítélik el.

Róbert azt vallotta, hogy egyik kisebbséggel sincs gondja, kivételt képeznek a romák, a többségi társadalom által táplált sztereotípiákra és ellenérvekre hivatkozik velük kapcsolatban: *„Nekem azzal van a gondom, hogy mondjuk ott vannak a romák és a legtöbb nem dolgozik. Hát teljes úgymond életforma épült arra rá, hogy segély. ... Ja meg persze ugye néha van egy-két egyén közöttük, aki agresszívabb. És az nem a legjobb, az nem hiányzik senkinek, hogy megyek az utcán és akkor belém kössenek.”* Előítéleteit egy negatív tapasztalat táplálja, mégpedig az, hogy párját egy 5 fős „cigánybanda” minden ok nélkül fejbe rúgta. Emellett egy pozitív példát is megemlít (ami szintén az előítéletein alapszik) a roma kisebbséggel kapcsolatban, a leszbikus roma barátnőjét, aki az egészségügyben dolgozik:

„...dolgos, mindent megcsinál, semmi munkakerülés meg ilyesmi, oszt teljesen jól megvan a barátnőjével”.

A homoszexuálisokkal, meleg férfiakkal szemben is érdekes kritikát fogalmazott meg a melegbárok látogatásával kapcsolatos emlékei során: *„... komoly barátságok nem alakultak ki... azért, mert ami nekem értékrendem volt, meg úgymond az a viselkedési forma, ami nekem akkor is javában megvolt úgymond, nem tette lehetővé ezt számomra, hogy elfogadjam őket... Én ugye próbáltam azért ezt a normális, hetero vonalat fenntartani magam számára... nekem akkor az volt a normális, hogy normálisan kell viselkedni ... semmi hajtűdobálás...”* Róbert Józsefhez és Zoltánhoz hasonlóan a „normális” szót használja viselkedése leírására, mindhárman a társadalom által elvárt és elfogadott viselkedésmintát tartják követendőnek, és a meleg férfiak körében jellemző „hajtűdobálást” elítélik. Ezen gondolataik a heteroszexualitás normatívájával átszőtt szocializációs folyamatok és környezeti hatások – mint a homoszexualitás és homoszexuális viselkedés elutasítása – miatt jelenthetnek meg, mivel hasonló szociokulturális környezetben (Borsod-Abaúj-Zemplén megyében) nőttek fel.

3.7 Egészségi állapot, szépségápolás

József és Zoltán egészségi állapota kielégítő, egyikük sem szenved krónikus egészségügyi problémában és mentális egészségügyi problémáról sem számoltak be. Nem szenvednek nemi betegségektől, egyikük sem HIV fertőzött a változatos szexuális élet ellenére.

József és Zoltán a homoszexuálisokról alkotott sztereotípiával ellentétben nem formálják testüket, nem sportolnak, nem járnak szoláriumba, nem töltenek órákat a tükör előtt. Kozmetikushoz adott időközönként arctisztítás céljából ellátogatnak, illetve havonta járnak fodrászhoz. Zoltán karikás szemei ápolása, kezelése céljából használ különféle arcápolási termékeket, mint például szemkörnyékápolót, arcradírt, arckrémet. Ezen termékek könnyebb és olcsóbb beszerzése céljából József Avon tanácsadó lett, így legtöbb esetben az említett kozmetikumokhoz rendelés útján jutnak hozzá.

Ruhaneműt akkor vásárolnak, amikor szükségük van rá, nem követik az aktuális trendeket, így vásárlás alkalmával a minőség, a kényelem és az ár a meghatározó szempontok: *„A divatot lehetne követni, de ahhoz anyagi háttér kellene. Mi azok a hétköznapi, visszafogott emberek vagyunk ruházzkodásban is.”* Alkalmanként az internet segítségével külföldről is

rendelnek ruhaneműt, így elmondásuk szerint olcsóbban juthatnak jobb minőségű, egyedi darabokhoz.

Róbert egészségügyi állapota kifogásolhatatlan, keresztanyja jóslatai ellenére nem szenved AIDS-ben, sem egyéb nemi úton terjedő betegségben, alkalmi szexuális partnerei ellenére sem. Róbert sem fektet nagy hangsúlyt külsejére, kizárólagosan fodrászhoz jár havonta, szépségápolási termékeket egyáltalán nem használ. Ruhanemű vásárlására szükség esetén kerít sort, ekkor választása esetén a minőség és ár, divatosság másodlagos szerepet töltenek be, a döntéshozatalnál elsődleges szempont az esztétika, Róbert úgy érzi, hogy különleges ízlése van, ám anyagi megfontolásból általában az olcsóbb, kínai ruházati termékeket választja.

3.8 Zoltán és József, mint vallási kisebbség tagjai

Zoltánt mindig is vonzotta az indiai kultúra, így sokat olvasott róla gyermekkorában. 13 éves korában ismerkedett meg egy ősi indiai vallással - amit a kérésére nem nevezek meg-, azóta élete szerves részét képezi, Józseffel is ő ismertette meg. Fontos szerepet tölt be az életükben, „irányadó életük során”, megnyugvást hozott számukra, megoldást találtak általa az élet problémáira és amennyire tudnak próbálnak megfelelni a vallás előírásainak, de elmondásuk szerint ez „ebben az állapotukban” nehéz.

Az ősi indiai vallás négy fő szabálya van: (1) nem ehetnek húst (beleértve a halat is), tojást, gombát és hagymát, (2) szerencsejátékok mellőzése, (3) a szexuális együttlét – kivétel, ha gyermeknemzés céljából történik- tiltása, (4) kábítószeres fogyasztása tiltott, ide tartozik a tea, kávé, alkohol és cigaretta fogyasztásának tiltása is. A lefektetett szabályok közül az elsőt igyekeznek leginkább betartani, de fogyasztanak húst, tojást, stb. azonban csak alkalomszerűen, inkább zöldségeket és tésztafélék készítenek. A szerencsejátékokat is mellőzik, de nem igazán az előírás betartása miatt, hanem azért, mert úgy érzik, hogy többet nyernek azzal, ha nem fordítanak rá pénzt. A harmadik pont –a szexuális együttlétek tiltása – problémás az esetükben, mivel gyermeket nemzeni nem tudnak, tehát egyértelműen csak az élvezetek miatt közöskülhetnek, így számukra ez teljes mértékű tiltást jelent, azonban számukra a szexualitás nagyon fontos, ezért ezt a szabályt meg sem kísérik betartani. Az utolsó szabályt –a kábítószeres fogyasztásának tiltása – sem veszik figyelembe, dohányoznak, kávéznak, teáznak, alkalmanként alkoholt is fogyasztanak, azonban drogokat -, mint a marihuána, kokain, heroin – nem fogyasztanak, sosem próbálták ki. Homoszexualitásukkal

magyarázzák azt, hogy nem gyakorolják a vallást olyan mértékben, mint ahogy kellene, mivel a kettő összeférhetetlen, olyan szabályok vannak lefektetve, amivel nem tudnak máságuk miatt azonosulni.

A Balaton déli részén található vallási komplexumot nagyobb ünnepek alkalmával meglátogatják és ekkora lemondanak minden élvezeti cikkről (cigaretta, alkohol, hús, kávé, szex) és teljes mértékben átadják magukat a vallás előírásainak. Nem szeretnék, hogy a közösség tudomást szerezzen homoszexualitásukról, mert úgy gondolják, hogy ez nem fér össze a filozófiával, démonikus cselekedetnek tartják. Érdekes, hogy önként mennek egy olyan közösségbe, ahol – szerintük – a legnagyobb titokban kell tartani szexuális orientációjukat és önként szeretnék egy vallással, filozófiával azonosulni, ami elítéli a máságot.

Az egyházat adójuk 1%-val támogatják, próbálják ismerőseiket is erre ösztönözni. Az otthoni környezetben megjelennek különböző díszek, sajátkészítésű képek – például a hűtőgépen Zoltán által, a vallás legfőbb személyéről üvegfestékből készített kép -, könyvek és matricák, nincs a lakásnak olyan zuga, ahol ne lenne fellelhető valamilyen formában a vallás.

A kérdésre, hogy miért pont ezt az egyházat választották a válasz: *„Nekem ez az egyetlen egyház adott olyan magyarázatot, maga az egész életre, meg jelenségekre, amire azt mondtam, hogy oké, ezt el tudom fogadni.”* *„Maga valójában mutatja be a dolgokat.”* *„Nyugodtságot tud hozni az embernek. A léleknek. És az a legfontosabb, hogy az nyugodjon meg.”*

3.9 A média, mint előítéletek forrása

József és Zoltán úgy gondolják, hogy a médiának nagy felelőssége van az előítéletek és a homofóbia kialakulásában, fennmaradásában, mivel a sztereotípiáknak megfelelő, a homoszexuálisokról negatív képet mutató egyéneket állítanak a középpontba, példának a Mónika Show című kibeszélő show-t hozták fel. *„Mindenki leszűri a konzekvenciát, hogy hű ezek mind ilyenek. Tehát, és nem ad esélyt arra sem, hogy megismerje. Tehát már az előítélet meg van benne és onnantól kezdve így teljesen tolja el magától az egészet, addig amíg nem ismer meg valakit, aki megmutatja, hogy én is tudok normálisan viselkedni, én is tudok párkapcsolatban élni, én is ugyanazt az életet élem, csak éppen másabb egy kicsit. De annyiban másabb csak, hogy az ajtó mögött mit csinálsz.”* A meglefelvonulásokkal kapcsolatban is neheztelnek arra, hogy a médiában kizárólagosan a tömegből kiemelkedő, női

ruhát viselő, feltűnően viselkedő homoszexuálisokat, mutatják be. „*Mert elmegy Csipkejózsika, felvonul rózsaszín tütüben, meg túsarkúban és ezt mutatja a média is, ugye mi abban a pláne, hogy ülünk és beszélgetünk?!*”

Ez azért lehet - Michael Schudson médiaszociológus szerint -, mert a társadalmak szeretik tisztán tartani kulturális fogalmaikat, ezért zavaróan hatnak az olyan anomáliák, amelyek nem illeszthetők a már meglévő kulturális kategóriákban. Így Magyarországon, ahol a férfi-nő kapcsolatot tekintik normálisnak, a társadalom alapkövének, a homoszexualitás gyakran negatív referenciaként használatos, amely szembeállítandó „a normális erkölcsi világ” fogalmával. (Tóth 2004:123)

3.10 A homoszexualitás kategóriái

Ezen fejezetben Róbert által leírt és jellemzett kategóriákat szeretnék bemutatni, de hangsúlyozni szeretném, hogy ezen kategóriáknak nincs szakirodalmi, kutatási alapja, csupán Róbert tapasztalatai alapján, saját számára átgondolt és megfogalmazott csoportokat szeretnék ismertetni, mert érdekesnek tartom hogyan rendszerezi, kategorizálja saját kisebbségi csoportját.

Narratívájának az önelfogadás aspektusában osztályozta először a homoszexuális embereket: „... van, amikor úgymond érzelmesebb valaki, meg van amikor úgymond szexistább, nimfóbb ...”⁴ Véleménye szerint az „érezelmesebb” típusú meleg az, akik identitáskrízisbe kerülnek, nem tudnak megbirkózni melegségükkel, amiben nagy szerepe van a homofób környezeti behatásoknak is, a meleg fiatal nem tud azonosulni a „normaszegő” – heteroszexuális normatíváját megszegő - szerepével. A „szexisták” ezzel szemben „érzékletlenebbek”, szexuális kíváncsiságuk, vágyaik hajtják őket, így sokkal hamarabb és könnyebben megtapasztalják és ismerik meg homoszexualitásukat, ezáltal az önelfogadás is krízisek nélkül, könnyedén végbe megy. Ha saját kategóriája alapján osztályoznánk Róbertet, ő egyértelműen a „szexisták” táborát erősítené, mivel őt kíváncsisága és vágyai hajtották kezdetektől és krízis, válság nélkül végbement az önelfogadás. Róbert második alkalommal a meleg közöti ismerkedés jellemzése során tartotta fontosnak, hogy kategóriák alapján mutassa be a homoszexuális társait. Az érdekesség kedvéért idézem az ismerkedéssel kapcsolatos internetes tapasztalatait: „*Az ismerkedés úgy megy, hogy, hogy*

⁴ Láthatjuk, hogy a szexista és nimfomán kifejezéseket tévesen használja, de érthető, hogy a szexualitás előtérbe helyezését, a nagy szexuális étvágyat próbálja jellemezni és mivel Róbert ezeket a kifejezéseket használta, ebben a kontextusban értelmetlenségük ellenére én is ezt használom.

nézel ki? Mit akarsz? Mikor és hol? Mindegy melyik társskereső oldalon, a legtöbb pasinál így működik. Hogy nézel ki? Ha bejössz, akkor hol és mikor?” Azért tartottam fontosnak ezt az idézetet beemelni, mert Róbert úgy gondolja, hogy ez azért működik így, mert sok embernek ez csak a „másik élete”, „titkos élete”, ezek azok a személyek, akiknek fontos a diszkréció, mivel például családjuk van, vagy a honvédségben szolgálnak, vagy *„a barátnője egy órát tovább van bent a fodrászüzletben és akkor van egy szabad órája”*. *„De ez is mind azért van, hogy ilyenek az emberek, és ilyenekbe is mennek bele, mert ahogy ugye nincs elfogadva, ugye mindenki titkolja és ugye legbelül az ember lehet, hogy nem menne bele normális, úgymond hetero kapcsolatba, s akkor csak simán felvállalná, hogy meleg, csak ugye ezeket a társadalmi elvárásokat nem bírják leküzdeni magukban se... inkább beleerőlteti magát egy hetero kapcsolatba...”*. A „társadalmi elvárások” következtében alakulhattak ki a Róbert által megfogalmazott kategóriák is: (1) *„van, aki titkolja, bevallotta magának, el is fogadja magát, de nagy nyilvánosságban nem meri”* (2) *„van olyan, aki meri és fel is vállalja, ugye ez vagyok én”* (3) *„meg van olyan mondjuk, aki titkolja is, be is vállalja, meg nem is; megcsinálja után fúj nem, inkább nem...”* (4) *„van az, aki ugye egy órára elugrik a barátnőjétől”* – *„Nagyon lehetne részletezni, hogy hány típusú ember van, mert szinte ahány ember van, annyiféle meleg ember van.”*

A homoszexualitás kategorizálása a szakirodalomban sem ismeretlen, Kenneth Plummer négy típust különböztet meg: (1) alkalmi homoszexualitás, amely olyan alkalmi homoszexuális aktust jelent, amely nem hat ki az egyén általános szexuális életére, (2) helyzettől függő tevékenység, ez azokra a körülményekre utal, amelyek közepette rendszeresen kerül sor homoszexuális tevékenységekre, miközben azok nem válnak az egyén elsődleges preferenciáivá, (3) megszemélyesített/perszonalizált homoszexualitás, mely olyan egyéneket jelent, akik a homoszexuális tevékenységet preferálják, de olyan csoport tagja, akik nem vagy nehezen fogadják el a homoszexuális kapcsolatot, így a homoszexuális egyén titokban tartja szexuális orientációját (4) mint életforma, melynek során megtörtént a coming-out, a homoszexuális egyén rendszeres kapcsolatot tart más homoszexuális egyénnel és ez élete meghatározó része, ezek az egyének általában a „meleg” szubkultúrához kapcsolódnak. (Giddens, 2008:352)

Fentebb említett tapasztalatai alapján Róbert úgy gondolja, hogy Miskolc lakosságának 80%-a homoszexuális: *„... 80%-ot mondok, és ezt azért merem állítani, mert ugye ahogy elkezdtem így szétcsoportosítani neked őket, ugye ebből a 80%-ból is ugye a 30 az olyan, aki úgymond eljátszott már a gondolattal, ki is próbálta, de viszont nem vállalja be.... mert ezek között van biszex is persze, meg ugye van, aki nem vállalja be, van aki bevállalja, az*

a lényeg, hogy az a 80% se 100%-ig full meleg ember, hanem ... 80-nak is a fele, a 40% az, ami azt mondom, hogy meleg, aki úgymond be is vállalja. Ha statisztikát akarnánk vezetni, akkor csak a 40% mondaná azt, egyébként jelentősen több van.”

A homoszexuálisok arányát a társadalomban meghatározni szinte lehetetlen, pontosan a Róbert által meghatározott okok eredményeként, tehát a környezeti által tanúsított elutasítás miatt. Az elutasító attitűd miatt nehezzé vált a homoszexuálisokat megtalálni, mivel külső stigmák nem árulkodnak hovatartozásukról, így a rejtőzködés és láthatatlanság stratégiája könnyedén alkalmazható esetükben. Ennek ellenére világszerte több olyan felmérés született, ami a homoszexuálisok számának meghatározását tűzte ki célul. Ezek eredményeképpen a felnőtt férfi lakosság körében az európai típusú társadalmakban a homoszexuálisok társadalmon belüli részarányát 5- 10% közé teszik. (Papp 2007:4) A 2012-ben készült Gallup felmérés szerint, mely több mint 120000 interjún alapszik, az Egyesült Államok 3,4%-a vallja magát az LMBT-hez tartozónak. „A magas százalék miatt nem lényegtelen, hogy milyen beállítottságú társadalmi közegben élnek a homoszexuálisok, hogyan ítéli meg őket a társadalom. Minél inkább elfogadó egy társadalom, annál inkább lesznek képesek az identitásuk felvállalására, illetve annál kisebb mértékben okoz krízist számukra a homoszexualitásuk elfogadása.” (Papp 2007:4) Tehát láthatjuk, hogy a Róbert által meghatározott százalék rendkívül és aránytalanul magasnak mondható. Úgy gondolom ez arra vezethető vissza, hogy Róbert leginkább a homoszexuálisok által preferált szórakozóhelyeken és közösségi tereken, internetes oldalon fordul meg, ismerősei nagy részét homoszexuálisok teszik ki, így aránytalanul nagynak érzékeli jelenlétüket.

4. Összegzés

Hipotézisem egy része teljesült, miszerint a vizsgált homoszexuális párok esetében nem megfigyelhetők a hagyományos női-férfi szerepek, hanem munkamegosztásukat, életvezetésüket az egyenlőség jegyében szervezik. Teljesült továbbá az az előfeltevésem, hogy az igazságtalan kulturális értékstruktúra identitásuk vállalását, illetve szégyentől és megalázottságtól mentes megélését, identitásformáló közegét az otthon szférájára, a cybertérre és melegek számára fenntartott intézményekre (mint például melegbárokra) korlátozza, mivel József és Zoltán a nyilvánosság előtt nem vállalják homoszexualitásukat, nem mutatkoznak párként, és ugyanez figyelhető meg Róbert és párja esetében is. Homoszexualitásuk manifesztációja egy nagyon szűk és intim baráti környezetben észlelhető, illetve a már említett színtereken. Hipotézisem azon pontjai részben megdőlni látszottak, miszerint az általam vizsgált párok önfelvállalása, coming outja, identitásuk megélése a többségi társadalom homofób magatartása miatt hosszú és nehéz folyamat, ha egyáltalán bekövetkezik. Zoltánnál ez a feltevés teljes mértékben megcáfolódott, mivel láthattuk, hogy homoszexualitásának elfogadása mind saját, mind mások részéről akadályok és konfliktusok nélkül ment végbe. Józsefnél ez csak részben mondható el, mivel számára hiába volt problémamentes az önelfogadás, mégis megnősült, hogy a társadalmi normáknak megfeleljen, szexuális másságával ne okozzon csalódást családjának. Azonban megtudhattuk, hogy önfelvállalását követően sem változott családjával kapcsolata, teljes mértékben elfogadták. Róbert esetében sem bizonyult krízishelyzetnek önfelvállalása és coming outja az őt ért kisebb atrocitások, pletykák, édesapja megjegyzése és keresztanyja elutasító magatartása ellenére sem. Az a feltevésem, hogy homoszexuális mivoltuk, identitásuk (vállalása) miatt megszégyenítésnek, kivetettségnek, zaklatásnak, megkülönböztetésnek, esetenként testi erőszaknak vannak kitéve a homoszexualitást kulturálisan leértékelők által, akik lehetnek családtagok, szomszédok is, láthattuk, hogy Zoltán és József esetében tévesnek bizonyult, mivel konfliktusok és diszkrimináció nélkül élnek boldog párként mindennapjaikat, ám ebben véleményem szerint nagy szerepet játszik láthatatlanságuk. Róbert szélesebb körű coming-outja járulhatott hozzá ahhoz, hogy az ő esetében ezen feltevésem részben igazolódott, mivel tanulmányai során és családjában felfedezhetőek homofób megnyilvánulások kisebb beszélőségek és elutasítás formájában. Az az állításom, miszerint a többségi társadalom elutasító magatartása sajátos életvezetési minták kialakulását eredményezi a melegek körében, így az általam vizsgált párnál is megfigyelhetők lesznek a rejtőzködés, tagadás, kettős élet,

titkolózás, hazugságok, félelem nagyrészt igaznak bizonyult. Valóban megjelenik Józsefnél és Zoltánnál a titkolózás, rejtőzködés és a lebukástól való félelem, annak ellenére, hogy semminemű diszkriminációban nem volt részük. A többségi társadalom feltételezett homofób magatartása miatt például nem viselik a karikagyűrűjüket, hogy elkerüljék az esetleges kérdéseket a szerelmi életükre vonatkozóan. Ha mégis ilyen kérdésekre kell válaszolniuk, egyszerűen kitérnek előle, de semmiképp nem vállalják férfi párjukat ismeretlenek előtt. Róbert esetében is hasonló életvezetési mintát tapasztalhatunk, mivel munkahelyén titoktartást folytat, azonban nála kisebb mértékben lép fel a lebukástól való félelem, könnyedebben kezeli a kérdést. Hipotézisem azon pontja is beigazolódnak látszott, hogy háztartásuk nem tér el egy hagyományos – heteroszexuális – háztartástól: átlagjövedelemből élnek, dolgoznak, esznek, isznak, mosnak, főznek, vásárolnak, takarítanak, kertészkednek, beosztják a pénzt, televíziót néznek, háziállatot tartanak, szeretkeznek, annyi különbséggel, hogy ezt két férfi teszi.

Kutatásom eredményei A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon című kutatásához hasonlóan azt tükrözték, hogy az általam megkérdezett pár nem feltétlenül a tényleges konfliktusok által megbélyegezve éli hétköznapjait, hanem tartva a „heteronormatív kulturális imperializmus megnyilvánulásaitól, tehát a társadalomban uralkodó jelentések az egyén saját csoportjának meghatározott perspektíváját láthatatlanná teszik, ugyanakkor az egyént sztereotip módon, egyfajta kitaszított Másikként jelölik meg”. (Takács-Mocsonaki-P.Tóth 2007:31) Nem a mindennapokban megtapasztalt diszkriminációk és erőszak pecsételi meg életüket, hanem a tudat, hogy homoszexualitásuk miatt bármikor erőszak, diszkrimináció vagy nevetség, beszéd tárgyává válhatnak.

A konklúzióm ezen pontján szeretnék kitérni Buji Ferenc A homoszexuális propaganda című tanulmányára – melyből idéztem dolgozatom során-, mivel Buji úgy véli, hogy: „A homoszexualitás deviáns, vagy ami ugyanaz, perverz, vagy ami ismét csak ugyanaz, aberrált volta (mindhárom kifejezés azt jelenti, hogy „a rendestől eltérő”) igazán akkor tűnik elő, ha belegondolunk abba, hogy homoszexuális kapcsolat tulajdonképpen nincs is. Mert határozottan ki kell jelentenünk, hogy homoszexuális kapcsolat tulajdonképpen nincs! Kizárólag heteroszexuális kapcsolat van. Hogy heteroszexuális kapcsolat minden nemi viszony prototípusa, azt éppen a homoszexuális kapcsolat mutatja: itt ugyanis – legalábbis az igazi homoszexuális kapcsolatban (első két kategória!) – az egyik fél mindig kénytelen felvenni a női szerepet, míg a másik a férfi szerepet, s egyúttal a nemi dominanciák is megjelennek: a férfi avagy a férfit játszó nő a

domináns, míg a nő avagy a nőt játszó férfi a passzív. Ilyen módon a homoszexuálisok mindig kénytelenek úgy csinálni, mintha heteroszexuálisok lennének – ugyanis minden nemi kapcsolat és vonzás alapja a nemi sarkítottság, ami viszont szükségképpen a férfias és nőies jelleg feszültségében fejeződik ki. Ez egyúttal arra is rávilágít, hogy a homoszexuális kapcsolat nem mint homoszexuális abnormális, hanem mint heteroszexuális! Ezek szerint a heteroszexuális kapcsolatnak két fajtája van: a normális heteroszexuális kapcsolat és az abnormális heteroszexuális kapcsolat. A normális heteroszexuális kapcsolat a férfias férfi és a nőies nő, míg az abnormális a férfias férfi és a nőies férfi, illetve a nőies nő és a férfias nő között jön létre.” (Buji 1999:4) Buji ezen felvetését a kutatási eredményeimre támaszkodva szeretném megkérdőjelezni. Mind Zoltán és József esetében, mind Róbert és Gábor esetében egyértelműen kiderül, hogy kapcsolatuk nem a hagyományos férfi-női kapcsolati modellre épül, hanem életvezetésüket, munkamegosztásukat az egyenlőség jegyében szervezik, nem különíthető el vizsgált párajaim között nőies, illetve férfias viselkedés, kizárólagosan nagyobb dominancia tapasztalható az egyik fél részéről, ami a domináns fél karakterisztikusabb, határozottabb személyiségjegyeire vezethető vissza (akár a heteroszexuális kapcsolatok esetében is). Ezen felvetése a szexualitás kapcsán is megcáfolható, mivel az aktív és passzív szerepvállalás nem egyformán jelenik meg a homoszexuális kapcsolatokban, nem minden esetben vállalnak fix szerepet a felek, hanem ezt változatosan alkalmazzák – ezt nevezzük „uni”-nak” -, vagy pont ezen szerepekből való kilépés lehetőségeként létesítenek párkapcsolatukon kívüli szexuális kapcsolatokat. Ezek alapján szeretném kijelenteni, hogy létezik homoszexuális kapcsolat és semmiképp sem értelmezhető abnormális heteroszexuális kapcsolatnak!

Jövőbeni céljaim között szerepel kutatásom folytatása további homoszexuális férfi párok életmódjának megismerésével, illetve kibővítése homoszexuális női párok, és egyedülálló meleg és leszbikus egyének életének bemutatásával. A kapott életutakat szeretném kötetbe rendezni és mind papíralapon, mind online publikálni, hogy minél több ember ismerhesse meg a homoszexuális embereket, szokásaikat, életmódjukat.

5. Irodalomjegyzék

April, Guasp
2012. The School Report. The experiences of gay young people in Britain's schools in 2012, University of Cambridge Center for Family Research, Stonewall online hozzáférés: [http://www.stonewall.org.uk/documents/school_report_2012\(2\).pdf](http://www.stonewall.org.uk/documents/school_report_2012(2).pdf)

Babbie, Earl
2008. A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest

Bacsák Dániel – Krámer Lili – Szabó Miklós
2013. Kulcskérdések a Társadalomtudományban 2011 – 2012 Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest

Buda Béla
1994. Szexuális viselkedés Jelenségek és zavarok – társadalmi és orvosi dilemmák Animula, Budapest

Buji Ferenc
1999. A homoszexuális propaganda in: Tradíció 1999, 165-173. Online hozzáférés: <file:///H:/homosex%20irodalom/BujiHomoszexualisPropaganda.pdf>

Dencső Blanka, Sik Endre
2007. Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon Educatio, 2007/1. szám, Előítéletek

Eszenyi Miklós
2006 "Férfi a férfival, nő a nővel" - Homoszexualitás a történelemben, társadalomban és a kultúrában. Corvina

Geresdi Zsolt – Kuszing Gábor – Rózsa Judit

2004 Szexuális kisebbségek in: Gelsei Gergő - Gergely Vera - Horváth Vera - Rácz Márton (szerk.) A láthatatlanság vége – társadalomismereti olvasóköny. Budapest: Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért

Giddens, Anthony

2008. Szociológia, Osiris Kiadó, Budapest

Győrfi Éva

2008. Változó családmodellek és családi szerepek, Család, Gyermek, Ifjúság 2008/1. szám

Hadas Miklós

2011. A maszkulinitás új szociológiája felé in: Férfikutatások szöveggyűjtemény, TÁMOP online szöveggyűjtemény. Online hozzáférés: http://ieas.unideb.hu/admin/file_4609.pdf

Irwin, Jude

2002. The Pink Ceiling is Too Low: Workplace Experiences of Lesbians, Gay Men and Transgender People, Australian Centre for Lesbian and Gay Research, University of Sydney, Sydney

Jagose, Annamarie

2003. Bevezetés a queer-elméletbe Új Mandátum

Kis Katalin

2007. A szexuális identitás nyílt felvállalása homoszexuálisok esetében, Szakdolgozat online hozzáférés: <http://kutatas.gay.hu/coming-out/22-coming-out/38-kiss-katalin-a-coming-out-tal-kapcsolatos-attitd-reszlet-a-qa-szexualis-identitas-nyilt-felvallalasa-homoszexualisok-esetebenq-c-szakdolgozatbol-.html>

Papp Réka

2007. A homoszexualitás felismerése és elfogadása, Szakdolgozat online hozzáférés: http://kutatas.gay.hu/letoltesek/cat_view/10-elemzesek.html

Parker-Pope, Tara

2013. Gay Marriage: Same, but Different
online hozzáférés: http://well.blogs.nytimes.com/2013/07/01/gay-marriage-same-but-different/?_php=true&_type=blogs&_r=0

Spanier, Bonnie

1995. Biological Determinism and Homosexuality, NWSA Journal

Stanton, Glenn

2014. Are Same-Sex Couple Just Like You? online hozzáférés:
<http://www.canonandculture.com/are-same-sex-couples-just-like-you/>

Szántó Miklós

1978. Életmódkutatás a szocialista országokban, Kossuth Könyvkiadó

Szívós Péter – Tóth István György

2013. Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban, Budapest
online hozzáférés: http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2012_teljes.pdf

Takács Judit

2004. Homoszexualitás és társadalom. Új Mandátum

Takács Judit – Mocsonaki László – P. Tóth Tamás

2007. A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi
kirekesztettsége Magyarországon, MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest

Takács Judit – Szalma Ivett

2012. Homofóbia és az azonos nemű partnerkapcsolatok intézményesítettsége Európában,
Szociológiai Szemle 22(1):61-88

Tóth László

1997. A homoszexualitásról. T-Twins Kiadó, Budapest